

УДК 330.87:338.24

Одношевна О.О.

*кандидат економічних наук, доцент,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет*

Гладка Ю.В.

*студентка
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*

ОПТИМІЗАЦІЯ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

OPTIMIZATION OF OPERATING COSTS ON THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто суть та значення операційних витрат фінансово-господарської діяльності підприємства. Представлено категоріальну класифікацію операційних витрат виробництва, наведено основні особливості їх здійснення. Розроблено механізм удосконалення операційних витрат як передумови їх оптимізації. Наведено резерви скорочення витрат.

Ключові слова: витрати підприємства, операційні витрати, механізм, підприємство.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены суть и значение операционных затрат финансово-хозяйственной деятельности предприятия. Представлена категориальная классификация операционных затрат производства, представлены основные особенности их осуществления. Разработан механизм усовершенствования операционных затрат как условия их оптимизации. Приведены резервы сокращения затрат.

Ключевые слова: затраты предприятия, операционные затраты, механизм, предприятие.

ANNOTATION

The article deals with the essence and value of the operating costs of financial and economic activity of the enterprise. Presented categorical classification of operating production costs, are the main features of their implementation. The mechanism of the improvement in operating expenses as a prerequisite for their optimization. Presented reserves to reduce costs.

Keywords: enterprise costs, operating costs, mechanism, enterprise.

Постановка проблеми. Головною метою діяльності будь-якого підприємства є прибуток, оскільки він визначає пріоритетні напрями його розвитку та повною мірою залежить від величини виробничих витрат. Сучасні умови господарювання висувають нові вимоги до системи управління витратами. Існує декілька основних причин, які змушують організації постійно працювати над оптимізацією своїх операційних витрат та шукати шляхи економії ресурсів, а саме створення додаткових грошових резервів для інвестування у власний розвиток, необхідність зменшення собівартості продукції або послуг для зміцнення конкурентних позицій підприємства на ринку, а також збільшення обсягів виробництва продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування та здійснення витрат на підприємствах, їх оцінка, пошук шляхів зниження і оптимізації є предметами уваги багатьох науковців. Дослідженням цих питань за-

ймаються такі зарубіжні та вітчизняні фахівці, як, зокрема, Ю.О. Шуило, В.М. Рожелюк, М.В. Володькіна, В.Ф. Бобров, Г.О. Величко, П.С. Єщенко, О.І. Коблянська, І.В. Бугай, В.М. Гриньова, А.В. Череп, Г.В. Савицька, Т.М. Николаєва, Дж. Шанк. Проте структурні зміни економіки, що відбуваються сьогодні, вимагають постійного удосконалення прийомів щодо оптимізації виробничих витрат на підприємстві, тому вважаємо, що подальше дослідження цієї тематики є актуальною темою та потребує детального аналізу.

Мета статті полягає у ретельному аналізі загальної сукупності операційних витрат, яке несе сільськогосподарське підприємство у процесі фінансово-виробничої діяльності, а також розробленні напрямів їх подальшої оптимізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним напрямом діяльності кожного підприємства є отримання максимального прибутку, оскільки підприємство-виробник закупає усі засоби виробництва і перетворює їх у кінцевий продукт, призначений для продажу. Кількість товару, що буде продаватися на ринку, залежить від рівня витрат, які фірма здійснила протягом усього виробничого циклу, і реального попиту на готову продукцію. З цього можна зробити висновок, що розмір витрат виробництва є однією з умов успіху на ринку, оскільки чим меншими є витрати виробництва, тим більшим є прибуток, який отримує підприємство з врахуванням рівня ринкових цін [2].

Витрати виробництва знаходять своє вираження в показниках собівартості продукції, що в грошовому виразі характеризує всі матеріальні витрати і витрати на оплату праці, необхідні для виробництва і реалізації продукції. У процесі господарської діяльності аграрні підприємства несуть різні витрати. Проте не всі вони включаються у собівартість продукції. До собівартості продукції (робіт, послуг) включаються витрати, що пов'язані з використанням в процесі її виробництва і реалізації природних ресурсів, сировини, матеріалів, палива, енергії, основних фондів, живої праці тощо. Залежно від економічного змісту цих витрат

вони групуються за такими елементами, як матеріальні витрати за виключенням вартості оборотних фондів; витрати на оплату праці; відрахування на соціальні заходи; амортизація основних фондів та нематеріальних активів; інші витрати [2].

Здійснивши огляд вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, ми дійшли висновків, що поняття «витрати» є досить неоднозначним, адже можна виокремити принаймні три концепції щодо його тлумачення:

1) економічна (передбачає розуміння витрат з позиції раціонального споживання виробничих ресурсів та досягнення максимального прибутку);

2) бухгалтерська (є ідентифікацією витрат за результатами документального оформлення господарських операцій);

3) податкова (визначає ті види витрат, які враховуються під час обчислення суми податку на прибуток).

Останній підхід до тлумачення витрат дещо втратив свою актуальність для вітчизняних підприємств, оскільки із внесенням змін до законодавства бухгалтерський та податковий облік були наближені, а за основу визначення податку на прибуток було взято бухгалтерський підхід формування фінансового результату [2].

У рамках нашого дослідження за основу було обрано визначення витрат, наведене у ПСБО 16 «Витрати», а саме витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу [1].

Оптимізація витрат – це поетапне регулювання процесу формування витрат як за рахунок факторів виробництва, так і за рахунок стратегічного аналізу витрат від початку виробництва до етапу просування продукції споживачам. Т.Р. Андріанова пропонує здійснити мінімізацію змінних витрат та оптимізацію постійних витрат для отримання підприємством максимального прибутку [2].

Необхідною передумовою ефективного планування, обліку, аналізу, контролю та управління витратами загалом є їх обґрунтована класифікація, тобто розподілення витрат на певні класи із урахуванням загальних критеріїв та об'єктивних зв'язків між ними. За характером виникнення і функціональним призначенням усі витрати можна поділити на такі групи:

- операційні витрати, що виникають в процесі операційної діяльності підприємства;
- фінансові витрати;
- витрати, що виникають в процесі звичайної діяльності і не є операційними та фінансовими;
- надзвичайні витрати.

Зважаючи на вищевикладений матеріал, значимо, що загальна сукупність витрат виробництва є багатограним аспектом, який охоплює усі рівні фінансово-господарської діяльності підприємства. Водночас зазначимо, що більш доцільним сьогодні є виокремлення саме операційних витрат як головної категорії діяльності, адже склад операційних витрат є також різноманітним, тому не всі вони включаються до виробничої собівартості продукції. Категоріальна класифікація операційних витрат представлена на рис. 1.

Дані рис. 1 свідчать про те, що до прямих матеріальних витрат включають вартість тих матеріальних ресурсів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат (продукції, робіт, послуг або виду діяльності підприємства). У промисловості це сировина й основні матеріали, що утворюють основу виробленої продукції, купівельні напівфабрикати, допоміжні матеріали тощо. В сільськогосподарському виробництві це вартість насіння, кормів, добрив, отрутохімікатів, пального тощо.

До складу прямих витрат на оплату праці включають заробітну плату та інші виплати працівникам, безпосередньо зайнятим на виробництві продукції (виконанні робіт, наданні послуг), які можуть бути прямо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

Рис. 1. Категоріальна класифікація операційних витрат

До інших прямих витрат відносять усі інші витрати, що можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат. Найбільш важливими серед них у сільськогосподарському виробництві є орендна плата за майно і за земельні ділянки, амортизація основних засобів, відрахування на соціальні заходи. В промисловості до цих витрат, крім останніх двох видів витрат, відносять витрати від браку, які становлять вартість остаточно забракованої продукції, та витрати на виправлення браку за вирахуванням остаточно забракованої продукції за справедливою вартістю тощо [1].

Загальновиробничі витрати охоплюють досить широке коло витрат, зокрема витрати на управління виробництвом (оплата праці апарату управління цехами, бригадами, фермами, дільницями, відрахування на соціальні заходи і медичне страхування вказаного апарату, витрати на службові відрядження персоналу цехів, бригад тощо), амортизацію основних засобів загальновиробничого призначення, орендну плату за основні засоби та інші необоротні активи зазначеного призначення, витрати на вдосконалення технології й організації виробництва, витрати на опалення, освітлення, водопостачання та інше утримання виробничих приміщень. Загальновиробничі витрати між окремими об'єктами витрат розподіляються пропорційно до суми прямих витрат (без витрат основних матеріалів: кормів, насіння, сировини).

Адміністративні витрати – це такі загальногосподарські витрати, які спрямовані на управ-

ління підприємством загалом та його обслуговування. Вони займають досить велику питому вагу серед операційних витрат, що не включаються до виробничої собівартості продукції. До складу адміністративних витрат відносять витрати на утримання апарату управління підприємством та іншого загальногосподарського персоналу; загальнокорпоративні витрати (представницькі витрати, витрати на проведення річних зборів тощо); витрати на утримання основних засобів, нематеріальних активів загальногосподарського використання; оплату юридичних, аудиторських та інших послуг; витрати на зв'язок, на відрядження апарату управління підприємством; витрати на врегулювання спорів у судових органах і деякі інші витрати [3].

Витрати на збут продукції (робіт, послуг). В умовах ринкової економіки ці витрати набувають особливого значення через дію відомого ринкового принципу: головне – не виробити товар, а його продати. Тому сума цих витрат тепер формується за рахунок не лише традиційних витрат, таких як, наприклад, витрати на пакування і затарювання готової продукції, на її транспортування, перевалку і страхування, на утримання основних засобів, пов'язаних з реалізацією товару, але й витрат, що відіграють велику роль у просуванні готової продукції на ринок: витрат на рекламу і дослідження ринку, комісійні винагороди торговим агентам, продавцям фірмових магазинів тощо.

До інших операційних витрат, що не включаються у виробничу собівартість продукції,

Рис. 2. Механізм оптимізації операційних витрат сільськогосподарського підприємства

відносять суми безнадійної дебіторської заборгованості, втрати від операційної курсової різниці (зміни курсу валюти за операціями, активами і зобов'язаннями, пов'язаними з операційною діяльністю підприємства); втрати від знецінення запасів; визнані штрафи, пеню, неустойку; витрати на утримання об'єктів соціально-культурного призначення, собівартість реалізованих виробничих запасів і деякі інші витрати [4].

Для сільськогосподарських підприємств найбільшу питому вагу становлять операційні витрати. А операційні витрати можна згрупувати за статтями калькулювання чи елементами (економічно однорідні витрати). Протягом тривалого часу вважалося, що основною метою управління будь-якими витратами є їх мінімізація. Низький рівень витрат може забезпечити підприємству на ринку певні конкурентні переваги, досягти більш високих розмірів прибутку, підвищити свою ліквідність та платоспроможність. Проте варто пам'ятати, що непланомірне зниження рівня витрат може мати і негативні наслідки, а саме зменшення обсягу товарообороту, погіршення якості продукції та втрату довіри споживачів, а як наслідок – зниження іміджу та втрату позицій на ринку.

Для оптимізації обсягу операційних витрат доцільно зменшувати ті статті, які мають найбільшу питому вагу у загальній величині витрат. Раціональним буде мінімізувати перш за все собівартість реалізації та витрати на збут (за умови збереження якості сільськогосподарської продукції). Як захід оптимізації витрат операційної діяльності доцільно запровадити такий механізм. Механізм оптимізації операційних витрат сільськогосподарського підприємства представлений на рис. 2.

Результати рис. 2 свідчать про те, що одними із напрямів оптимізації витрат підприємства є підрахунок резервів зниження операційних витрат за результатами проведеного аналізу та розроблення заходів щодо використання виявлених резервів. За методикою підрахування резервів зниження операційних витрат основної діяльності вони поділяються на дві групи:

- резерви зниження витрат, які були виявлені в процесі аналізу статей операційних витрат;
- економія умовно-постійних витрат за умови мобілізації резерву збільшення обсягу виробництва продукції.

Непродуктивні витрати та невиправдані перевитрати, які було виявлено за статтями витрат, під час підрахунку повинні забезпечити уникнення подвійного рахування однакових резервів. Треба виключати економію витрат, яку було одержано внаслідок невиконання конкретних заходів, урахувати їх негативний вплив на ефективність виробництва продукції. Також треба забезпечити порівняння показників за часом, у просторі, максимальну єдність методики оцінки та розрахунку обсягу виробництва.

Резерви скорочення витрат визначаються також за рахунок таких конкретних інноваційних заходів:

- впровадження нових технологій;
- поліпшення організації виробництва та праці;
- застосування ресурсозберігаючої техніки;
- використання маловідходних технологій тощо.

Ці заходи сприятимуть усуненню непродуктивних витрат і втрат, ліквідації браку, кращому обслуговуванню обладнання, посиленню контролю за зберіганням ресурсів, зменшенню частки управлінських видатків тощо. Загальний вплив впровадження організаційно-технічних заходів виявляється у зниженні прямих витрат. Так, економія матеріальних витрат розраховується як добуток різниці між матеріаломісткістю кожного виду продукції до і після проведення заходів та обсягу цієї продукції, який планується отримати за рахунок відповідних заходів:

$$E_m = \sum (M_1 - M_0) \times K_{пл}, \quad (1)$$

де E_m – сума економії матеріальних витрат, грн.;

M_0 , M_1 – матеріаломісткість окремих видів продукції, відповідно, до і після проведення інноваційних заходів, грн.;

$K_{пл}$ – кількість продукції кожного виду, яку планується отримати за рахунок відповідних заходів, од.

Економія витрат на оплату праці розраховується як добуток різниці між трудомісткістю кожного виду продукції до і після проведення заходів та обсягу цієї продукції, який планується отримати за рахунок відповідних заходів:

$$E_T = \sum (T_1 - T_0) \times K_{пл}, \quad (2)$$

де E_T – сума економії витрат на оплату праці, грн.;

T_0 , T_1 – трудомісткість окремих видів продукції, відповідно, до і після проведення інноваційних заходів, грн.;

$K_{пл}$ – кількість продукції кожного виду, яку планується отримати за рахунок відповідних заходів, од.

Резерв скорочення витрат на утримання основних засобів (ЕА) за рахунок реалізації, ліквідації, списання непотрібних, надлишкових споруджень, машин та устаткування визначається як добуток первісної їх вартості (OZ_i) і норми амортизації (A_i):

$$E_A = \sum (OZ_i \cdot A_i). \quad (3)$$

Резерви раціоналізації непрямих витрат визначаються на основі постатейного аналізу з урахуванням позитивної їх еластичності до зміни фінансових результатів.

Добре відомо, що збільшення обсягу виробництва за інших рівних умов призводить до зниження собівартості продукції через так звані умовно-постійні витрати на управління виробництвом. Іноді кажуть, що підприємство одержує економію, зумовлену зростанням масштабів виробництва. Джерелами економії,

зумовленої змінами масштабів виробництва, є певні фактори. За ступенем зростання масштабу виробництва впроваджуються нові технології, методи внутрішньої організації виробництва та праці для того, щоб використати переваги великого виробництва.

Економія умовно-постійних витрат за умови мобілізації резерву збільшення обсягу виробництва продукції розраховується як добуток резерву збільшення обсягу виробництва продукції і питомої ваги умовно-постійних витрат у загальній сумі операційних витрат.

Висновки. З огляду на представлений аналіз зазначимо, що діяльність будь-якого сільськогосподарського підприємства з моменту його створення пов'язана з різними видами витрат, тому саме витрати посідають чи не найголовніше місце у формуванні прибутку підприємства. Потрібно здійснювати аналіз усіх показників господарської діяльності підприємства з метою отримання можливості визначення резервів скорочення операційних витрат сільськогосподарського підприємства. Постійний контроль над операційними витратами підприємства дасть змогу за результатами кількох операційних періодів розробити найефективнішу методику управління поточними витратами. Зазначимо, що

ефективна оптимізація витрат супроводжується комплексною сукупністю заходів, зокрема удосконаленням організації роботи господарства, підвищенням продуктивності праці за рахунок мотивації робітників, оптимізацією податкового навантаження, максимальним залученням додаткових доходів, а також перманентним контролем за витратами підприємства. Зазначимо, що запровадження представлених заходів дасть змогу оптимізувати виробничий процес, а в результаті оптимізувати кінцевий прибуток.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. П(С)БО 16 «Витрати» (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z002700>.
2. Андрианова Т.Р. Прямые и косвенные поставки / Т.Р. Андрианова // Ресурсы, Информация, Снабжение, Конкуренция. – 1999. – № 4. – С. 38.
3. Економічний аналіз : [навч. посіб.] / [Н.А. Волкова, Р.М. Волчек, О.М. Гайдаєнко, Н.Е. Подвальна, Н.С. Шевчук, Л.В. Чернишова]. – О. : ОНЕУ 2015. – 196 с.
4. Ляшенко О.М. Специфічні властивості фінансової безпеки підприємства / О.М. Ляшенко // Управління проектами та розвиток виробництва : зб. наук. праць. – № 4 (44). – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – С. 27–32.